

Onveiligheid en bedrijvigheid in stadswijken

Een literatuuronderzoek naar de relatie tussen onveiligheid en
bedrijvigheid op stadswijkniveau

Ruben van Meerkerk
Studentnummer: 323619

Bachelorscriptie Economie & Bedrijfseconomie
Erasmus Universiteit Rotterdam
Erasmus School of Economics

Begeleider: A.H.J. Otgaar

Juli 2012

Voorwoord

Voor u ligt een bachelorscriptie waaraan met veel plezier en aandacht is gewerkt. Drie maanden geleden had ik niet gedacht om een onderwerp te behandelen dat, naast dat het een economisch karakter bezit wat logischerwijs af te leiden is uit mijn keuze voor de studie economie & bedrijfseconomie, toch ook een sociaal aspect met zich meedraagt. Mijn eerste gedachtespinsels bij het bedenken van het onderwerp werden gevormd door het (deels) herlezen van verschillende artikelen die verplichte literatuur vormden voor de minor “Cities”. Ook al was dit onderdeel van mijn studietraject alweer anderhalf jaar geleden afgesloten, bijgebleven bij mij is dat het erg interessante artikelen waren die net op een andere manier naar vraagstukken (in steden) keken dan met de gebruikelijke economische bril. En dat was ook de hele bedoeling van het volgen van een minor, althans voor mij dan. Je had de keuze om een specifiek economisch onderwerp verder door te spitten of om je blik op een ander vakgebied te richten. De minor “Cities” was een mooie mix van economie, sociologie en bestuurskunde en dat trok mij erg aan.

Mijn oorspronkelijke onderwerp zou betrekking hebben op Rotterdam-Zuid. Ik wilde onderzoeken welke redenen er zijn voor de (matige) economische positie die het nu heeft. Zodoende had ik een lijstje met factoren en invalshoeken gemaakt om af te werken. Mijn begeleider Alexander Otgaar heeft mij gelukkig bij ons eerste gesprek tot de orde geroepen omdat dit een veel te breed onderwerp is dat niet te doen is in een periode van enkele maanden. Wel vond hij dat het een interessant onderwerp zou kunnen zijn voor een Masterscriptie. Wie weet wat de toekomst zal brengen...

In het lijstje stond onder andere (on)veiligheid. De gemeente Rotterdam heeft, zeker sinds de moord op Pim Fortuyn, veiligheid hoog op de agenda staan. Uiteindelijk heb ik de stad als onderwerp van tafel geschoven maar de keuze voor onveiligheid in relatie tot een economische variabele (bedrijvigheid) was wel afhankelijk van de stad Rotterdam waar ik al bijna 23 jaar inwoner van ben.

Tot slot wil ik Alexander Otgaar bedanken voor de duidelijke maar open gesprekken vooraf en de uitgebreide opbouwende kritiek aan het begin van het schrijfproces waardoor ik verder zelfstandig heb kunnen werken aan wat nu het eindresultaat is geworden. Verder wil ik mijn broer Ingmar bedanken die gedurende het schrijven van deze bachelorscriptie mij enkele praktische tips en suggesties heeft gegeven.

Veel leesplezier toegewenst!

Ruben van Meerkerk,
Rotterdam, juli 2012

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave.....	4
Samenvatting	5
Hoofdstuk 1: Introductie	6
§ 1.1: Aanleiding	6
§ 1.2: Probleemstelling.....	7
§ 1.3: Methode.....	8
§ 1.4: Onderzoeksvraag, deelvragen en structuur	10
Hoofdstuk 2: De betekenis van onveiligheid in relatie tot bedrijvigheid	11
§ 2.1: Staan in de schoenen van bedrijfseigenaren en klanten	11
§ 2.2: De betekenis van onveiligheid	11
§ 2.3: Perceptie van onveiligheid en de vorming van perceptie	12
§ 2.4: De belangrijkste factoren die (perceptie van) onveiligheid beïnvloeden	13
§ 2.5: Onveiligheid en perceptie van onveiligheid.....	15
§ 2.6: Deelconclusie	17
Hoofdstuk 3: Onveiligheid als verklarende en bedrijvigheid als verklaarde variabele	18
§ 3.1: Introductie	18
§ 3.2: Invloed van onveiligheid op bedrijvigheid.....	18
§ 3.3: Verklaringskracht van onveiligheid wordt overschat?	21
§ 3.4: Deelconclusie	22
Hoofdstuk 4: Bedrijvigheid als verklarende en onveiligheid als verklaarde variabele	24
§ 4.1: Introductie	24
§ 4.2: Mixed land-use.....	25
§ 4.3: Positief verband?	25
§ 4.4: Negatief verband?	28
§ 4.5: Deelconclusie	29
Hoofdstuk 5: Conclusie	30
Literatuurlijst.....	32

Samenvatting

Door middel van een literatuuronderzoek wordt in deze bachelorscriptie getracht een beschrijving van de relatie tussen onveiligheid en bedrijvigheid in stadswijken te geven. Met bedrijvigheid wordt hier bedoeld: de aanwezigheid van én veel (soorten) bedrijven én actiefzijnde mensen (de consumenten/klanten). Onveiligheid in relatie tot bedrijvigheid betreft een situatie waarin mensen, die een rol vervullen als klant, voorbijganger, bedrijfseigenaar of werknemer, en bedrijven zelf het risico lopen slachtoffer te worden van een delict en/of van overlast zorgende niet wetovertredende praktijken als gevolg van de interactie tussen mensen onderling en tussen mensen en bedrijven in een stadswijk. Perceptie van onveiligheid is deels een product van “insecurity”, de Engelse benaming dat het beste “onveiligheid” zoals in dit onderzoek bedoeld wordt weergeeft, maar kan ook een geheel eigen betekenis hebben door de mate van subjectiviteit waar het onderhevig aan is.

Of onveiligheid invloed uitoefent op bedrijvigheid in een stadswijk en zo ja, in welke mate, daar is de bestaande literatuur niet over eensgezind. Er wordt gesproken over onveiligheid als een vrij relevante locatiefactor voor bedrijven, een extra kostengenerende post in de vorm van verzekeringen en schade/diefstal en een “disamenity” voor werknemers en inwoners van een stadswijk. Disamenities zorgen ervoor dat een plek niet aangenaam en makkelijk is om in te leven of te zijn. De kwaliteit van de leefomgeving wordt steeds belangrijker voor woningzoekenden en het aanbod van “amenities” en afwezigheid van disamenities bepalen die kwaliteit en onveiligheid is een voorbeeld van het laatste. Onveiligheid kan invloed hebben op de verdeling van activiteiten als winkelen en vrijetijdsbesteding op de korte termijn en wonen en werken op de lange termijn en dus heeft het invloed op de bedrijvigheid in een stadswijk. Een ander deel van de literatuur vindt echter dat de invloed wordt overschat. Onveiligheid in een stadswijk kan door mensen en bedrijven op den duur als gegeven beschouwd worden en een adaptatieproces in werking zetten. Kijkend naar de bedrijvenkant van bedrijvigheid kan onveiligheid in een voordeel omgezet worden. Door minder concurrentie van andere bedrijven zullen kosten van land, reclame en gemiste opbrengsten (als het niet hoeven verlagen van prijzen opweegt tegen het verlies aan klanten als gevolg van onveiligheid) minder hoog uitvallen.

Bedrijvigheid heeft invloed op onveiligheid door het aantrekken van veel mensen, waaronder voor onrust zorgende en met criminele intenties hebbende mensen. Zij slaan hun slag als mensen bezig zijn met hun dagelijkse activiteiten. Bepaalde bedrijvendoorten trekken bepaalde soorten onveiligheid en voor perceptie van onveiligheid zorgende praktijken aan. De significantie van deze oorzaak-gevolg relatie wordt echter beïnvloed door de stabiliteit van een stadswijk, de heterogeniteit in sociaaleconomisch, demografisch en etnisch opzicht en de verhoudingen in soorten landgebruik als in commercieel, residentieel en recreatief/educatief. De relatie tussen onveiligheid en bedrijvigheid in stadswijken is een ingewikkelde door zijn bilaterale aard en verder onderzoek is nog altijd gewenst.

Hoofdstuk 1: Introductie

§ 1.1: Aanleiding

Door de tijd heen is veel onderzoek gedaan naar de locaties van steden, ontwikkeling van steden, het verstedelijkingsproces en de factoren die daar ten grondslag aan liggen. Het interessante aan stedelijke gebieden is dat verschillende vakgebieden en daarmee verschillende invalshoeken waarmee je deze gebieden kunt bekijken en onderzoeken, zoals sociaal-culturele, economische en politieke, bij elkaar komen. Een helder beeld van een stedelijk gebied is er één waarbij deze invalshoeken zijn geïntegreerd in een analyse omdat een dergelijk gebied een complexe entiteit vormt waarbij de verschillende vakgebieden elkaar kruisen, overlappen en beïnvloeden. Daarmee komen knelpunten maar tegelijkertijd ook mogelijkheden naar voren waarmee rekening moet worden gehouden bij het opstellen van beleid. Ook de locatiefactoren en concentraties van bedrijven in stedelijke gebieden zijn onderwerpen die al aan veel onderzoek onderhevig zijn geweest. Dit hangt weer samen met het verstedelijkingspatroon. De visie op steden is met de tijd gevormd, aangepast, veranderd en overgenomen. Lag het succes van steden vroeger nog aan de geografische ligging, later toen transportmogelijkheden ontstonden werden lokale productiefactoren belangrijk voor de uitbreiding van steden.

Tegenwoordig wordt er weer anders gekeken naar steden in het algemeen en de beweegredenen voor bedrijven die zich vestigen op een bepaalde locatie in het bijzonder. Glaeser et al. (2001) vinden dat populatiegroei in steden, aangenomen dat bedrijven steeds minder plaatsgebonden zijn, steeds meer afhankelijk wordt van het aanbod van “amenities” aan consumenten. Gottlieb (1995) verlegt de aandacht naar locatiekeuzes van bedrijven en onderzocht of die aantrekkingskracht van die zogenaamde “amenities” ook voor de mate van bedrijvigheid gold. In zijn redentatie trekt de soort en hoeveelheid “amenities”, zowel dichtbij de werkplek als in de leefomgeving, ook bedrijven aan. Deze causale relatie wordt dus naar voren gehaald naast die van de “normale situatie” waarin “amenities” alleen werknemers aantrekt die op hun beurt bedrijven trekken (Gottlieb, 1995). Weer een andere manier om de (economische) ontwikkeling in moderne steden te verklaren doet Florida (2002) in zijn onderzoek naar de effecten van de aanwezigheid van bohemien in een gebied. Hij concludeert dat gebieden waarin bohemien geconcentreerd aanwezig zijn, dit een omgeving creëert wat andere getalenteerde en “high human capital” individuen aantrekt. Dit is weer bevorderlijk voor de condities voor de vestiging, groei en ontwikkeling van nieuwe en high tech industrieën in dat gebied (Florida, 2002). Dit zijn voorbeelden van onderzoeken waarin niet-economische factoren worden bestudeerd die economische groei en ontwikkeling kunnen stimuleren, op een directe of indirecte wijze.

Deze scriptie pakt een andere factor, namelijk die van onveiligheid. De keuze voor onveiligheid is, zoals uit het voorwoord duidelijk werd, deels persoonlijk. Maar het is ook relevant in wetenschappelijk en maatschappelijk opzicht. Inzicht in het effect wat onveiligheid kan hebben op welke andere variabele dan ook, kan een wijk, stad of land mogelijkheden bieden in het opstellen van beleid. Tegelijkertijd is onveiligheid nogal een abstracte term, dus de betekenis ervan moet van tevoren precies worden geformuleerd opdat het gevormde beleid de gewenste effecten creëert (Fisher, 1991). Dat onveiligheid in plaats van *veiligheid* in deze scriptie de voorkeur krijgt komt voort uit de rol die eerstgenoemde speelt bij beslissingen door mensen en bedrijven, zoals woonlocatie en vestigingslocatie. Bij zulke beslissingen kan *onveiligheid* een doorslaggevende reden zijn ergens *niet* te vestigen omdat veiligheid een basisvoorwaarde is. Maar dit betekent niet dat *veiligheid* doorslaggevend is wanneer andere factoren, waarvan er een aantal zojuist zijn genoemd, ongunstig zijn. Daar komt bij dat veel literatuur negatieve aspecten onderzoekt, zoals criminaliteit en overlast, in het kader van de onderzoeksvraag. Wanneer negatieve aspecten (zoals vuile straten) in een analyse tot een bepaalde conclusie leiden (minder bedrijfsvestigingen), kan er niet automatisch van worden uitgegaan dat dezelfde conclusie opgaat als de aspecten omgezet worden in de positieve variant ervan (schone straten).

Wanneer steden onder de loep genomen worden is daar een nogal complex proces aan verbonden. Daarom wordt de schaal verkleind en richt deze scriptie zich op stadswijken. De economische situatie van een stadswijk kan op vele manieren worden beoordeeld. De mate van bedrijvigheid is daar een voorbeeld van. Onder het gedeelte “methode” wordt de keuze voor stadswijken als schaalniveau verder onderbouwd en zal de term bedrijvigheid, zoals in deze scriptie wordt gebruikt, kort omschreven worden. Vanuit wetenschappelijk oogpunt is de koppeling van onveiligheid met een economische variabele een interessante omdat onveiligheid meer door een “sociale bril” wordt bekeken. De link tussen onveiligheid en bedrijvigheid wordt in de bestaande literatuur vaak (gedeeltelijk) genegeerd of niet eens gemaakt. Onveiligheid is vooral onderzocht in de context van woongebieden (zie Fisher, 1991 voor enkele voorbeelden). Dit was dan ook voor Fisher (1991) de reden om het effect van criminaliteit, angst voor criminaliteit en fysieke en sociale wanorde op lokale ondernemingen in de Hilltop buurt in Columbus, Ohio te onderzoeken. Deze twee variabelen samen, bedrijvigheid en onveiligheid, vormen een nog nader te bepalen verband.

§ 1.2: Probleemstelling

In (bepaalde delen van) steden liggen mogelijkheden en tegelijkertijd ook bedreigingen voor bedrijven, waar onveiligheid een voorbeeld van het laatste is. In hoeverre nemen bedrijven het veiligheidsaspect mee bij hun locatiekeuze in een stad? Want binnenin steden is de bedrijvigheid zeker

niet uniform verdeeld. In hoeverre kan onveiligheid dit patroon verklaren? Onder andere Rosenthal & Ross (2010) en Bowes (2007) hebben onderzocht wat criminaliteit voor invloed kan hebben op de locatie van bedrijfsactiviteiten in (het centrum van) steden. Hier wordt er dus van uit gegaan dat onveiligheid een verklarende factor is bij het verklaren van bedrijvigheid.

Maar hoe zit het met de invloed dat bedrijvigheid zou kunnen hebben op onveiligheid? Het interessante aan deze volgorde van redeneren, is dat de link zowel positief als negatief kan zijn. Stel dat er bij een stijging van het aantal ondernemingen in een gebied, er meer mensen in die buurt komen. Volgens Jacob's model van "eyes on the street" (zie hoofdstuk vier) zal er meer sociale controle ontstaan op straat. Dan zal de onveiligheid eerder af- dan toenemen. Vanuit deze redenering is de relatie negatief bevonden. Maar een stijging in bedrijvigheid kan ook negatieve consequenties hebben, oftewel, een positieve relatie tussen bedrijvigheid en onveiligheid. Overvallers zien bijvoorbeeld meer kans in deze buurten toe te kunnen slaan omdat er meerdere potentiële doelwitten (mensen en ondernemingen) aanwezig zijn. Vermoedelijk bestaat er interactie tussen de twee variabelen: oorzaak en gevolg zijn niet duidelijk te definiëren en dus is er meer sprake van een bilaterale relatie. Ziedaar de bedoeling van deze thesis: een beschrijving van deze complexe relatie tussen bedrijvigheid en onveiligheid.

§ 1.3: Methode

De relatie tussen bedrijvigheid en onveiligheid op stadswijkniveau wordt door middel van een literatuuronderzoek beschreven. Wat is er tot nu toe onderzocht op dit gebied? Er is namelijk wel wat onderzoek verricht maar het onderwerp verkeert zich nog in een verkennende fase. Na verschillende bevindingen op een rijtje te hebben gezet, is de volgende stap een helder beeld te krijgen hoe er naar deze relatie wordt gekeken. Met andere woorden, is de bestaande literatuur eensgezind over de aard van deze relatie? En hoe moeten de conclusies geïnterpreteerd worden in de praktijk?

Onveiligheid is een brede term en kan op meerdere manieren worden geïnterpreteerd. Daarom wordt aan dit onderwerp een apart hoofdstuk toegewezen. Bedrijvigheid vraagt ook om een omschrijving. In de Engelse taal bestaan er een aantal woorden die in de buurt komen van de betekenis zoals in deze scriptie gehanteerd wordt. "Industriousness" refereert naar het "bedrijvenaspect" van bedrijvigheid. Een stadswijk is "bedrijvig" als veel bedrijven er gevestigd zijn of zich er willen vestigen. Ook de variëteit aan bedrijven zegt veel over hoe bedrijvig een stadswijk is. Op stadswijkniveau gaat het om de Midden- en Kleinbedrijven (MKB's) die in de lokale omgeving een belangrijke rol vervullen in economisch en sociaal opzicht (Skogan, 1986). Door de aanwezigheid van de vele soorten bedrijven worden veel verschillende mensen aangetrokken die elkaar op straat en in winkels tegenkomen. Dit is het "mensenaspect" van de definitie. Deze situatie kan omschreven worden als "the hustle and bustle

of people”. De aanwezigheid van bedrijven en mensen bij elkaar zorgt voor een stadswijk dat actief is, “the activity” is er hoog. Bedrijven worden vaak onbewust als personen gezien. Echter, de bedrijfseigenaren die operationele keuzes moeten maken in het belang van het bedrijf en de werknemers vormen als het ware een verlengstuk van bedrijven. Samengevat betekent bedrijvigheid de aanwezigheid van én veel (soorten) bedrijven én actiefzijnde mensen (de consumenten/klanten). Deze vormen ook de assumpties van de “Routine Activity Theory”, wat in hoofdstuk twee besproken wordt. De bevindingen die genoemd worden zullen vaak slaan op of vooral klanten of vooral bedrijfseigenaren. Uiteraard zal duidelijkheid verschaft worden waar die bevindingen betrekking op hebben.

In onderzoeken waar vormen van onveiligheid gekoppeld worden aan bedrijvigheid (bedrijven, activiteiten) wordt vaak het begrip (mixed) land-use gebruikt. Het betreft de ruimtelijke indeling van een gebied. Aan het begin van hoofdstuk vier wordt dit begrip nader besproken en in de analyse betrokken omdat type landgebruik als geheel voor condities en situaties zorgt waaruit onveiligheid kan ontstaan. In hoofdstuk drie (de invloed van onveiligheid op bedrijvigheid) komt (mixed) land-use niet aan bod omdat onveiligheid vermoedelijk invloed heeft op bedrijven apart gezien. Hoogstens op de lange termijn zou onveiligheid een impact kunnen hebben op de ruimtelijke indeling in zijn geheel en dat is weer een onderwerp op zich.

Een paar laatste opmerkingen nog over het niveau waarop het beschrijven van de relatie tussen onveiligheid en bedrijvigheid plaatsvindt. Met enkel cijfers van een stedelijk gebied over de onveiligheid en het aantal bedrijven krijgen we alleen een abstract beeld over het onderwerp op stadsniveau. Als we de schaal verkleinen tot een stadswijk, ontstaat er een helder en herkenbaarder beeld.

De schaalverkleining heeft ook te maken met de omvang van bedrijven. Waarschijnlijk zijn grote bedrijven beter in staat met onveiligheid om te gaan dan MKB's. In financiële maar ook in mentale zin door het aantal mensen die deel uitmaken van een onderneming. De relatie tussen onveiligheid en bedrijvigheid in stadswijken zal meer betekenis hebben als MKB's in plaats van grote bedrijven in de analyse betrokken worden. Dit omdat grote bedrijven een groter gebied als afzetmarkt hebben dan MKB's en dat een analyse dan meer op stadsniveau zou moeten plaatsvinden. Greenbaum & Tita (2004) geven aan dat in veel studies de relatie tussen criminaliteit en bedrijvigheid op stads- en staatsniveau onderzocht wordt. Dit terwijl op kleinere schaal (zoals stadswijken) verschillende lokale afzetmarkten bestaan. Deze markten verschillen in sociaaleconomisch opzicht en in de blootstelling en vatbaarheid voor criminaliteit. En dus zou onderzoek naar criminaliteit (onveiligheid) en bedrijvigheid op stadswijkniveau plaats moeten vinden.

Hiermee kom ik bij een laatste reden voor schaalverkleining. Een stad als geheel is zo divers en multifunctioneel en biedt een varia aan mogelijkheden. De impact van onveiligheid, zoals beschreven wordt in het volgende hoofdstuk, op bedrijvigheid is dan moeilijk waar te nemen. Maar de vitaliteit

van een stadswijk is mogelijk sterk afhankelijk van de mate van onveiligheid. Winkels in een nabijgelegen stadswijk kunnen makkelijk als substituut fungeren wanneer een bepaalde stadswijk onveilig is of als onveilig wordt gezien.

§ 1.4: Onderzoeksvraag, deelvragen en structuur

Met de afbakening, relevantie en verantwoording van het onderwerp en de daarbij horende methode in het achterhoofd, is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

Onderzoeksvraag: Wat is de relatie tussen onveiligheid en bedrijvigheid in stadswijken?

De onderzoeksvraag is niet direct te beantwoorden, vandaar de splitsing in meerdere deelvragen. Elke deelvraag vormt een essentieel onderdeel en tezamen vormen ze geleidelijk aan een antwoord op de onderzoeksvraag.

Deelvragen:

1. Wat betekent onveiligheid in relatie tot bedrijvigheid en welke factoren bepalen die onveiligheid?
2. Hoe oefent (perceptie van) onveiligheid in stadswijken invloed uit op bedrijvigheid in stadswijken?
3. Wat voor effecten heeft bedrijvigheid in stadswijken op onveiligheid in stadswijken?

Bij de beantwoording van deze deelvragen zal getracht worden een overzicht te geven van de bestaande literatuur dat deze onderwerpen onderzoekt. De hierboven geschetste complexe maar tegelijkertijd ook interessante relatie is een onderwerp dat nog niet uitgebreid is belicht in de bestaande literatuur. Vandaar dat ik probeer uit te zoeken of er een bepaalde consistentie bestaat in de manier waarop er naar de relatie tussen onveiligheid en bedrijvigheid wordt gekeken. De structuur van de thesis zal deze drie deelvragen volgen. Er zullen dus aparte hoofdstukken worden besteed aan elk van de deelvragen om zo voldoende inzicht te krijgen in het onderwerp ter discussie. In het concluderend gedeelte van de thesis zal de beantwoording van de onderzoeksvraag aan bod komen en de belangrijkste bevindingen op een rijtje gezet worden. Ten slotte zal er een suggestie worden gedaan waar er nog ruimte ligt voor verder onderzoek.

Hoofdstuk 2: De betekenis van onveiligheid in relatie tot bedrijvigheid

§ 2.1: Staan in de schoenen van bedrijfseigenaren en klanten

Alvorens in te gaan op de term onveiligheid zal ik eerst het nut om vanuit het perspectief van bedrijfseigenaren en klanten te redeneren uitleggen. Het is van belang om je te verplaatsen in deze mensen. De bedrijfseigenaren maken de belangrijkste beslissingen omtrent hun onderneming, zoals de locatie, organisatie (waaronder veiligheidsmaatregelen) en eventuele sluiting van de zaak. Daarbij is het belangrijk om te weten wat er in hun hoofden omgaat, hoe ze reageren op onveilige situaties en welke impact die situaties hebben op hun vermogen een bedrijf te runnen. Deze verpersoonlijking zal een betere en begrijpelijker redentatie opleveren om uiteindelijk de relatie tussen onveiligheid en bedrijvigheid in stadswijken te kunnen omschrijven dan een algemenere blik op cijfers over aantallen bedrijven, misdaden etc. De klanten zorgen ervoor dat een bedrijf zich staande houdt door het geld wat via hun binnenkomt. Als onveiligheid een rol speelt bij de locatie van uitgeven en de hoeveelheid ervan, heeft onveiligheid in zekere zin een verband met bedrijvigheid. Bedrijfseigenaren met hun bedrijven en de (potentiële) klanten vormen in deze scriptie de bedrijvigheid en dit is nog een reden om in de schoenen van deze mensen te staan.

§ 2.2: De betekenis van onveiligheid

Onveiligheid is het tegenovergestelde van veiligheid: “het onveilig-zijn; - toestand dat er geen veiligheid is”, aldus de van Dale, Groot Woordenboek der Nederlandse Taal (1976). Dit is een situatie die moeilijk is voor te stellen en te omschrijven. “Unsafety” en “insecurity” zijn de woorden die in de Engelse taal gebruikt worden en beide hebben betrekking op “onveiligheid”. *Unsafety* heeft betrekking op onvoldoende bescherming tegen ongelukken en situaties die van het toeval afhankelijk zijn. Het heeft vooral te maken met kansen. Je gordels omdoen in de auto is een veiligheidsmaatregel, maar nog geen zekerheid van een volledig veilige situatie. Wel zijn de mogelijke gevolgen bekend als er niet aan bepaalde veiligheidsregels en –maatregelen zijn voldaan. *Insecurity* is een situatie die is blootgesteld aan gevaren van buitenaf. Deze gevaren hebben minder met het toeval te maken en treden (intentioneel) op als er geen “security measures” genomen zijn. De mogelijke gevolgen zijn min of meer bekend maar kan meerdere vormen aannemen. Het kan dan gaan om een griepepidemie waarbij de gevolgen wel bekend zijn. Maar waar het bij situaties van *insecurity* vooral om gaat zijn de mensen zelf. De interactie tussen mensen onderling en mensen met bedrijven in een stadswijk kan voor onveiligheid zorgen en onder andere dat staat centraal in deze scriptie.

De mate van onveiligheid is op een ordinale schaal weer te geven en kan vergeleken worden met dezelfde buurt op een ander tijdstip en met een andere buurt op hetzelfde tijdstip. Dus onveiligheid moet relatief gezien worden in ruimte en tijd en is moeilijk in cijfers uit te drukken. Natuurlijk kan, met behulp van afgesproken methoden en maatstaven, aan de onveiligheid in een stad of stadswijk een cijfer gegeven worden, zoals een veiligheidsindex. De gemeenten Rotterdam (sinds 2002) en Amsterdam (2003) waren de eerste die een veiligheidsindex op verschillende niveaus opstelden. Rotterdam noemt een wijk veilig als het een cijfer 7,1 of hoger heeft en onveilig bij een cijfer lager dan 3,9. Ertussen worden drie tussenvormen genoemd (aandachtswijk, bedreigde wijk en probleemwijk) (Veiligheidsindex Gemeente Rotterdam, 2012). Het wordt een veiligheidsindex genoemd terwijl het eigenlijk om een cijfer gaat, maar dit terzijde. Amsterdam stelt de gemiddelde index op 100 uit het basisjaar 2003 en beoordeelt vervolgens of de indexscore van een stadsdeel of -buurt aanzienlijk lager (veilig), enigszins lager (relatief veilig), enigszins hoger (relatief onveilig) of aanzienlijk hoger (onveilig) is dan het gemiddelde van 2003 (Een veilig Amsterdam, 2006).

Wat het gebruik van de term “onveiligheid” echter minder problematisch maakt, komt doordat veel andere begrippen uit dezelfde context, zoals gewelddadigheid, misdadigheid en criminaliteit, vaak in combinatie met of min of meer ter vervanging van onveiligheid worden genoemd. Het zijn weliswaar geen synoniemen maar ze zijn wel onlosmakelijk verbonden met onveiligheid als in de betekenis van “insecurity”.

In paragraaf 2.4 worden factoren genoemd die voorkomen in een aantal studies omtrent (perceptie van) onveiligheid op stads(wijk)niveau. Door middel van deze factoren kan de betekenis van onveiligheid in relatie tot bedrijvigheid worden gedefinieerd omdat deze (perceptie van) onveiligheid, door de ogen van klanten en bedrijfseigenaren, genereren. Eenmaal deze factoren uiteen gezet zijn, kan worden vastgesteld welke situaties geassocieerd worden met onveiligheid en het non-veiligheidsgevoel in een stadswijk.

§ 2.3: Perceptie van onveiligheid en de vorming van perceptie

Wat in de paragraaf hierboven al naar voren kwam, is het woord “perceptie”. Volgens de van Dale betekent “perceptie” onder andere *resultaat van het waarnemen* (van Dale, Groot Woordenboek der Nederlandse Taal, 1976). Op straat lopende worden zowat alle zintuigen geprikkeld. Je ziet, hoort, ruikt en, in mindere mate, voelt de omgeving. Op basis van de gegevens die een persoon hiermee verzamelt wordt een totaal beeld gevormd die subjectief beïnvloed wordt door de mate van inschattingvermogen van die persoon. Feiten worden weliswaar ook verzameld, maar die zijn vervolgens onderhevig aan de interpretatie door de persoon in kwestie (Bannister & Fyfe, 2001; Warr, 1990). Een gevormde perceptie van iets of iemand hoeft dus niet per se de werkelijkheid te reflecteren.

De relevantie zit in het onthouden van slechte ervaringen en gedachten. Wilcox et al. (2003) beweert dat eenmaal een gebied als onveilig wordt beschouwd het beeld ervan moeilijk is te veranderen, ook al representeert het beeld niet langer de werkelijkheid (in: Greenbaum & Tita, 2004). Welke informatie er zoal wordt verzameld wordt in paragraaf 2.4 besproken, omdat deze zich in factoren vertaald die (perceptie van) onveiligheid bepalen. Naast eigen gevormde informatie zijn er ook andere bronnen die veel invloed hebben op het vormen van perceptie zoals mensen uit de buurt die geruchten verspreiden (Skogan, 1986) en de media, die volgens Vanderveen (2001) veel aandacht geeft aan onveiligheid (in: Van den Berg et al., 2005). Zie ook Warr (2000) voor studies die dit aangeven. Hoewel deze informatie erg beïnvloedend kan werken, kan het onvolledig en onjuist zijn. En omdat mensen simpelweg niet in de betreffende buurt komen kan de informatie niet gevalideerd worden. Hierdoor kan de perceptie van onveiligheid van deze mensen van een stadswijk significant verschillen van die van mensen die deze stadswijk vaker betreden (Van den Berg et al., 2005; Warr, 1990).

§ 2.4: De belangrijkste factoren die (perceptie van) onveiligheid beïnvloeden

Tot factoren die voor onveiligheid zorgen, of meer tegelijk met onveiligheid optreden, behoren om te beginnen eigenlijk alle wetovertredende praktijken. Deze zorgen voor een daling van de objectieve veiligheid en daarmee een verslechtering van bijvoorbeeld de veiligheidsindex. Maar waar het om gaat, zijn de condities en kenmerken van (hedendaagse) stadswijken die de kans op zulke praktijken vergroot.

Dat bepaalde stadswijken meer kans hebben op criminaliteit kan te maken hebben met de demografische, economische en etnische samenstelling ervan (voorbeelden van studies die dit aantonen, zie Greenbaum & Tita, 2004). Deze gedachte vindt zijn oorsprong in de “*social disorganization theory*” van Shaw & McKay (1942, later herzien in 1969): stadswijken die gekenmerkt worden door armoede, drukke straten en heterogeniteit in ras en etnische afkomst hebben een gebrek aan sociale cohesie, wat vervolgens leidt tot een vermindering van de sociale controle en een stijging van criminaliteit en wanorde (in: Steenbeek et al., 2011; Wilcox et al., 2004; Hipp, 2007). Hierin wordt aan de sociale cohesie in een stadswijk een belangrijke rol toegeschreven.

Een andere bekende gedachtegang over hoe criminaliteit en wanorde ontstaat in stadswijken staat bekend als de “*routine activity theory*” van Cohen & Felson (1979): het doorkruisen van geschikte doelwitten (slachtoffers) en gemotiveerde daders in tijd en ruimte met de afwezigheid van capabele (formele of informele) toezichhouders (in: Steenbeek et al., 2011; Hipp, 2007; Ford & Beveridge, 2004; Sampson & Raudenbush, 1999; LaGrange, 1999). Deze verschillende groepen mensen zijn bezig met hun dagelijkse activiteiten, zoals wonen, werken, winkelen en vrijetijdsbesteding, en worden in verschillende mate aangetrokken tot bepaalde stadswijken. Door de overlapping en kruising van routes en plekken op geaggregeerd niveau ontstaan “zadelpunten” op bepaalde plekken die

gekenmerkt worden door een concentratie van activiteiten, uitgevoerd door mensen en bedrijven (Kinney et al., 2008; McCord et al., 2007). Hierin speelt de ruimtelijke ordening een rol en dit wordt in hoofdstuk vier verder besproken.

Waar komt perceptie van onveiligheid nu eigenlijk vandaan? In de vorige paragraaf is al een tipje van de sluier opgelicht. Bannister & Fyfe (2001) bespreken drie (overlappende) bronnen van “*fear of crime*”. De eerste komt van directe ervaringen als slachtoffer. Het spreekt voor zich dat wanneer iemand ooit slachtoffer is geweest (onveiligheid), deze persoon voorzichtiger en alerter wordt in de toekomst. Dit kan ook geïnterpreteerd worden als een toename van angstgevoel en dus een toename van perceptie van onveiligheid. Bannister & Fyfe vragen zich het volgende af: “...if fear is (at least in part) the product of victimisation, then its roots may be uncovered in the differential criminal risks present within the city—risks which may influence the way in which different social groups negotiate their usage of urban space” (Bannister & Fyfe, 2001). De “*social disorganization theory*” en de “*routine activity theory*” gingen hier zojuist op in en eerstgenoemde wordt niet alleen als verklaring gebruikt voor het ontstaan van objectieve onveiligheid. Sampson & Raudenbush (2004) vinden dat verschillen in etniciteit, rassen en economische klassen in een stadswijk meer verantwoordelijk is voor perceptie van wanorde dan waargenomen wanorde dat is.

Een tweede bron van “*fear of crime*” die Bannister & Fyfe noemen is gerelateerd aan het vermogen van een individu om controle uit te oefenen op zijn of haar eigen leven en gedragingen en bezigheden van anderen (Bannister & Fyfe, 2001). Dit wordt “*social control thesis*” genoemd. Ook Warr (1990) noemt het gebrek aan vermogen een omgeving te beheersen als oorzaak van angst bij zijn bespreking van de “*novelty thesis*”. Zonder die controle kan een gevoel van machteloosheid ontstaan en niemand wil aan het lot overgelaten worden. Vanderveen (2001) stelt dat mensen risico’s willen uitsluiten; ze willen niet meer tegen risicovolle situaties aankijken (in: Van den Berg et al., 2005). En als er risico’s bestaan, dan worden direct instituties zoals de overheid erbij betrokken. Vaak worden mensen in stedelijke gebieden echter teleurgesteld door gebrekkige buurtfaciliteiten en het falen van instituties bij het proberen handhaven van criminaliteit (Bannister & Fyfe, 2001 en Van den Berg et al., 2005).

Een derde reden van het bestaan van “*fear of crime*” als we Bannister & Fyfe blijven volgen, is te verklaren met de doorgaans bekende “*environmental thesis*”. De gedachte erachter is al min of meer eerder aan bod gekomen. Hier gaat het niet zozeer om persoonlijke ervaringen met criminaliteit of het vermogen controle uit te kunnen oefenen, maar op de wijze hoe mensen de stadsomgeving ervaren en interpreteren (Bannister & Fyfe, 2001). Mensen beoordelen de omstandigheden in de omgeving waarin zij zich bevinden. In een onderzoek naar woongebieden noemt Skogan (1986: 212) visuele signalen van fysieke en sociale disorganisatie, waaronder: rommel, graffiti, verlaten en in verval geraken gebouwen, hangjongeren, straatprostitutie, bedelende mensen, drugsgebruik en openbare gokkerij (in: Fisher, 1991). Deze signalen dienen als tijdige waarschuwingssignalen van dreigend gevaar, omdat mensen ze associëren met dingen die zij vrezen (Fisher, 1991). Fisher stelt dat deze

gedachte ook van toepassing is op de bedrijvigheid in een stadswijk. Dit is het onderwerp van het volgende hoofdstuk.

Om meer inzicht te geven over specifieke factoren van (perceptie van) onveiligheid, belicht ik een onderzoek van Fisher (1991, zie paragraaf 1.1). Daar komt naar voren dat sociale en fysieke wanorde (paragraaf 2.5) door de respondenten (de bedrijfseigenaren) als serieuze bedreigingen voor de lokale bedrijvigheid wordt gezien. Sociale wanorde werd door 60% van de respondenten minstens als een tamelijk probleem gezien, waarbij hangjongeren en openbaar drugsgebruik als grootste problemen werden aangewezen. Fysieke wanorde werd door meer dan driekwart van de respondenten minstens als een tamelijk probleem gezien, waarbij vervallen gebouwen en rommel op straat als grootste problemen werden aangewezen (Fisher, 1991). Ook kwamen de zwaardere misdrijven ter sprake. Vandalisme, inbraak, overvallen en brandstichting werden in de questionnaire gezet en deelnemers konden reageren met “no problem”, “some problem” en “big problem”. Vandalisme werd door bijna de helft als een groot probleem gezien gevolgd door inbraak en overvallen die door bijna de helft als een tamelijk probleem erkend werd. Brandstichting wordt niet veel als probleem ervaren. Aan de respondenten werd gevraagd of, en zo ja, door welk type criminaliteit zij de laatste drie jaar slachtoffer zijn geworden. Vandalisme werd het meest vermeld (74%) gevolgd door inbraak (49%). Een overval op klanten stond op de vijfde plek (29%) en een overval op de eigenaar/werknemers op plek zeven met 26% (Fisher, 1991). Brandstichting werd niet genoemd. Blijkbaar wordt iets pas als een probleem gezien als het frequenter optreedt, want brandstichting op zich is niet iets onschuldigs. De resultaten van deze studie komen weliswaar uit een enkele buurt, maar de variëteit van de ondernemingen in soort, grootte (aantal werknemers) en aantal jaren van bestaan maakt dit een bruikbaar rapport.

§ 2.5: Onveiligheid en perceptie van onveiligheid

Nu we meer inzicht hebben over de betekenis van onveiligheid en perceptie van onveiligheid is het goed om de twee termen naast elkaar te zetten. De algemene gedachte die heerst is dat ze een positief verband hebben: een verbetering van de veiligheid (door maatregelen) zal gepaard gaan met een verbetering van de perceptie van veiligheid in een stadswijk. In de praktijk echter gaat deze regel niet altijd op. Een voorbeeld: als een stadswijk objectief gezien als onveilig verklaard wordt, zullen er maatregelen genomen worden om dit te verbeteren. Dit kan door de inzet van meer politie en het plaatsen van camera's op straat en in winkels. Maar door de waarneming hiervan door de mensen kunnen (potentiële) klanten een bepaalde stadswijk als onveilig ervaren, omdat dit soort maatregelen blijkbaar nodig worden geacht. De angst dat er iets zou kunnen gebeuren wordt op dat moment hoger ingeschat. Voor bedrijfseigenaren die een zaak willen openen in een stadswijk kan de perceptie van onveiligheid het gevoel van veiligheid door die maatregelen overstijgen en een vestiging tegenhouden.

De meest voor de hand liggende reden voor de vorming van perceptie van onveiligheid is het optreden van criminaliteit. Daartegenover, echter, een geringe aanwezigheid van criminaliteit hoeft niet per se te betekenen dat er een relatief laag niveau van perceptie van onveiligheid bestaat (Van den Berg et al., 2005). Een voorbeeld uit Rotterdam: “Uit de Veiligheidsindex 2009 blijkt dat in veel wijken de objectieve veiligheid stabiel blijft of verbetert, maar dat de subjectieve veiligheid verslechtert.” (VJAP veiligheid Rotterdam 2010-2014) Iedereen heeft een perceptie van onveiligheid terwijl objectieve onveiligheid veel minder mensen aangaat (Skogan, 1986). Perceptie van onveiligheid speelt dus een minstens zo belangrijke rol als het daadwerkelijk bestrijden van onveiligheid in het algemeen en criminaliteit in het bijzonder.

We kunnen er dus niet van uitgaan dat onveiligheid en perceptie van onveiligheid dezelfde effecten teweegbrengen op en op dezelfde manier beïnvloed worden door bedrijvigheid wanneer we eerstgenoemde willen koppelen aan bedrijvigheid. Dit is echter geen reden om de perceptie van onveiligheid buiten beschouwing te laten, want dit speelt dus een net zo, en misschien wel belangrijkere, rol dan onveiligheid zelf. Dit gegeven is belangrijk bij de beantwoording van de onderzoeksvraag.

Naast de splitsing tussen onveiligheid en perceptie van onveiligheid maken meerdere onderzoeken het onderscheid tussen fysieke wanorde (physical disorder) en sociale wanorde (social disorder) (Skogan, 1986; Fisher, 1991; Taylor et al., 1995; Sampson & Raudenbush, 1999; Ford & Beveridge, 2004; Wilcox et al., 2004; Steenbeek et al., 2011). De meest genoemde vormen van fysieke wanorde zijn: verlaten en in verval geraken gebouwen en auto's, vandalisme, kapotte ramen, graffiti en rommel op straat. Sociale wanorde kenmerkt zich vooral in openbaar drugsgebruik, hangjongeren, geluidsoverlast, dronkenschap, scheldpartijen, bedreigingen en straat prostitutie. Steenbeek et al. (2011) benadrukken de relevantie van fysieke en sociale wanorde omdat het voor serieuze problemen zorgt in stadswijken door de directe confrontaties die mensen er regelmatig mee kunnen hebben. Bovendien zijn handelingen die voor fysieke wanorde zorgen na de daad zelf nog zichtbaar, terwijl de meeste serieuze misdaden, zoals een overval, alleen tijdens de daad merkbaar zijn (Steenbeek et al., 2011). Dus niet alleen aan de zwaardere delicten wordt een belangrijke rol toegeschreven op stadswijkniveau, maar ook, en misschien nog wel meer, aan de mildere vormen van wetsovertredingen en voor overlast zorgende (niet wetovertredende) praktijken die meer alledaags zijn en haast iedereen aangaat.

Fysieke wanorde draagt meer bij aan de perceptie van onveiligheid in een stadswijk. Dit komt door de (langdurige) zichtbare schade na verrichtingen in deze soort. Mensen op straat zien en onthouden dit en vormen vervolgens een beeld dat, wat eerder werd beweerd, niet snel veranderd. Wanneer de link met bedrijvigheid wordt gelegd in de vorm van potentiële nieuwe klanten en locatiezoekende

bedrijven, kan worden gezegd dat fysieke wanorde belangrijker is voor deze groep dan voor gevestigde bedrijven en bestaande klandizie. Hoewel dit de bevindingen van Fisher min of meer tegensprekt die vond dat een groter deel van de lokale bedrijfseigenaren fysieke wanorde als een tamelijk tot groot probleem zag in vergelijking met sociale wanorde. Waarschijnlijk zijn de lokale bewoners dusdanig gewend aan hun omgeving dat zij in dezelfde winkels blijven komen en dat de bedrijfseigenaren meer zorgen maken over de reacties van de potentiële klanten die hun winkels overwegen te bezoeken. Het kan ook verklaard worden door de bevindingen van Hidalgo & Hernandez (2001) in hun onderzoek naar plaatsgebondenheid op drie niveaus (huis, buurt en stad) toegepast op de twee dimensies fysiek en sociaal. Op alle niveaus bleek de sociale dimensie meer invloed te hebben op plaatsgebondenheid. Dus hoe de fysieke omgeving eruit ziet is op de lange termijn niet meer zo relevant voor inwoners.

Sociale wanorde zorgt eerder voor onveiligheid doordat vanuit situaties waarin sprake is van deze soort de kans groter is op ernstiger ongevallen, zoals vechtpartijen, berovingen en zelfs moord. De “broken windows” theorie van Wilson en Kelling (1982) echter, stelt dat vormen van fysieke wanorde (broken windows) ook voor meer criminaliteit kan zorgen (in: Sampson & Raudenbush, 2004; LaGrange, 1999), maar dit terzijde. De mogelijke gevolgen die sociale wanorde mee zich mee brengt, zal de onveiligheid direct laten doen toenemen.

§ 2.6: Deelconclusie

Onveiligheid in relatie tot bedrijvigheid in stadswijken betreft een situatie waarin mensen, die een rol vervullen als klant, voorbijganger, bedrijfseigenaar of werknemer, en bedrijven zelf het risico lopen slachtoffer te worden van een delict en/of van overlast zorgende niet wetovertredende praktijken als gevolg van de interactie tussen mensen onderling en tussen mensen en bedrijven in een stadswijk die “bedrijvig” is. De Routine Activity Theory geeft deze situatie het beste weer en “insecurity” is het Engelse woord wat van toepassing is. Het gevaar komt van buitenaf en kan allerlei vormen aannemen. De Social Disorganization Theory geeft aan dat heterogeniteit in demografisch, sociaaleconomisch en etnisch opzicht in een stadswijk de kans op onveiligheid en wanorde groter maakt in die stadswijk. Uit situaties waarin sprake is van sociale wanorde kunnen ernstiger vormen van onveiligheid ontstaan, wat de onveiligheid direct laat toenemen. Ook fysieke wanorde kan volgens de Broken Windows Theory leiden tot serieuze delicten.

Hoofdstuk 3: Onveiligheid als verklarende en bedrijvigheid als verklaarde variabele

§ 3.1: Introductie

Nu we de betekenis van en bronnen en verschillende factoren die zorgen voor onveiligheid en perceptie van onveiligheid hebben doorgenomen, is het nu de bedoeling om bedrijvigheid eraan te koppelen. Hoe reageert (bestaande) bedrijvigheid op een toe- of afname van onveiligheid in stadswijken? En is er ook nog een rol weggelegd voor perceptie van onveiligheid? Of, anders gezegd, welke impact heeft onveiligheid op de activiteit van een stadswijk, de locaties van bedrijven(soorten) en het dagelijks leven van de mensen?

§ 3.2: Invloed van onveiligheid op bedrijvigheid

Onveiligheid als locatiefactor

Om te beginnen kunnen we onze blik richten op het ontstaan en de voortgang van bedrijvigheid in een stadswijk: de locatiekeuzes die bedrijfseigenaren maken.

Gottlieb (1994) verzamelt eerder gedane studies naar de invloed van soorten “amenities” bij de locatiekeuze van bedrijven in (verschillende steden en staten in) de VS en Canada. Als “public safety” als “amenitie” werd inbegrepen werd dat door bedrijven gemiddeld op plaats drie/vier gezet als locatiefactor. Anders gezegd, het ontbreken van veiligheid in een stadswijk kan negatieve gevolgen hebben voor het aantal vestigingen van nieuwe bedrijven (bedrijvigheid) in die stadswijk. In zijn vervolgstudie naar “amenities” als locatiefactor wil Gottlieb in zijn conclusie meer de focus leggen op “disamenities”. In zijn onderzoek naar het effect van lokale “amenities” op de werkgelegenheid in de management- en bouwsector in een steekproef van gemeentes in het noorden van New Jersey concludeert Gottlieb (1995) dat gewelddadige criminaliteit (violent crime) een significant negatief effect heeft. Hij wijst dan ook op de “disamenities” die bedrijven proberen te ontwijken, in plaats van het opzoeken van “amenities”. Ook Greenbaum & Tita (2004) komen tot de conclusie dat gewelddadige criminaliteit negatieve gevolgen heeft voor de lokale economie door minder nieuwe vestigingen van bedrijven en een afname in groei van werkgelegenheid in reeds gevestigde bedrijven. Zij vervolgen: “Thus, the economic development literature would consider violence surges to be a disamenity that works to discourage local business development.” (Greenbaum & Tita, 2004: 2508).

Rosenthal & Ross (2010) onderzochten de impact van gewelddadige criminaliteit op de locatie van bedrijfsactiviteiten en ondernemerschap in vijf Amerikaanse steden. Zij beweerden dat verschillende sectoren in de economie een andere distributie over gebieden met relatief hoge en lage

criminaliteitsniveaus hebben. In de analyse werden kleinhandelaren (winkels/detailhandel) met groothandelaren enerzijds en restaurants met kleine eetgelegenheden anderzijds vergeleken op locatie. De resultaten voldeden aan hun verwachtingen over type bedrijvigheid en de relatieve gevoeligheid voor criminaliteit: de proportie van detailhandel in vergelijking tot groothandelaren daalde naarmate de criminaliteit steeg. Hetzelfde gold voor restaurants vergeleken met kleine eetgelegenheden. Dit kwam volgens hun onder andere door het regelmatige contact met klanten (zie ook Greenbaum & Tita, 2004, die een grotere impact waarnamen bij een verandering van geweld bij bedrijven in de dienstverlening en detailhandel dan bij fabricagebedrijven) respectievelijk de piekuren van bezoekers.

De kosten van onveiligheid

Weinig studies komen met concrete cijfers, de meeste gaan wél in op het ontstaan van verschillende kosten als gevolg van onveiligheid. Hamermesh (1999) en Levi (2001) noemen de afnemende opbrengsten voor gevestigde bedrijven door het verliezen van klandizie bij een toename van onveiligheid. Hierdoor dalen de werkmogelijkheden voor lokale inwoners. (in: Greenbaum & Tita, 2004) Ter verduidelijking: gemiste opbrengsten kunnen ook als kosten gezien worden. Dit geldt ook voor de gemiste lonen voor werknemers, die stoppen of als gevolg van minder klandizie genoodzaakt ontslagen worden, en niet aangenomen werkzoekenden. Daar komt bij dat criminaliteit een negatieve invloed heeft op het aantal uren dat een zaak op een dag geopend is en dat sommige bedrijfseigenaren als gevolg van criminaliteit meer verzekeringskosten zijn gaan betalen (Fisher, 1991; Porter, 1995). Al die verschillende kosten en misgelopen opbrengsten belemmeren de lokale groei in bedrijvigheid omdat het verloren geld anders in de kringloop van de lokale economie terecht zou zijn gekomen.

Een studie die naast het alleen opnoemen van kostenposten als gevolg van onveiligheid ook met enkele cijfers komt is die van Fisher (1991). De gemiddelde waarde aan gestolen eigendommen en van de reparatiekosten van beschadigde eigendommen taxeerden respondenten respectievelijk op 3000,- en 1000,- dollar (Fisher, 1991). Voor MKB's zijn dit serieuze bedragen. Echter, Bowes (2007) concludeert dat niet dit soort kosten (samen met verzekeringskosten) maar het verliezen van klandizie, die plekken met hoge concentraties van criminaliteit vermijden, voor een ontmoedigende ontwikkeling in detailhandel zorgen: "Based on the results of the two-stage model, retail development attracts primarily property crime but is repelled by violent crime". (Bowes, 2007: 88) Deze kettingreactie (fysieke wanorde – gewelddadigheid – onveiligheid) is in overeenstemming met de *broken windows theory* en bedrijvigheid in de vorm van detailhandel is hier vatbaar voor. Dit komt overeen met de conclusie van Rosenthal en Ross (2010) van zojuist. Klanten maken hier deel uit van de bedrijvigheid in een stadswijk. Als klanten ergens anders hun geld uitgeven (door een stijging van onveiligheid of perceptie van onveiligheid), daalt de bedrijvigheid. Als er uiteindelijk te weinig mensen de stadswijk betreden, zullen de bedrijfseigenaren hun prijzen moeten verhogen (voor de lokale inwoners die wel blijven komen) of hun zaak moeten sluiten, in het geval dat de situatie niet meer winstgevend is op de lange termijn.

De indirecte invloed van onveiligheid: de klanten en werknemers als tussenschakel

Er kan ook een indirecte link gemaakt worden tussen onveiligheid en bedrijvigheid door middel van de klanten en werknemers. Glaeser et al. (2001) merken op dat steden tot nu toe nog niet genoeg als consumptiecentra worden gezien en dat “amenities” daar steeds meer invloed op uitoefenen. In plaats van dat mensen de stad opzochten vanwege de werkmogelijkheden is nu de aanbod van faciliteiten en bezienswaardigheden de drijfveer geworden. Steden concurreren nu met elkaar in dit aanbod om de mensen een zo gemakkelijk en sierrijk leven te geven. Ervan uitgaande dat ook onveiligheid de “kwaliteit van leven” beïnvloed en dat mensen steeds meer gewicht hangen aan de kwaliteit van de leefomgeving bij hun woonlocatie, zal onveiligheid dus ook een rol moeten spelen in de locatiekeuze van bedrijven en de operationele keuzes van gevestigde bedrijven. Hiermee wordt de link tussen aan de ene kant onveiligheid en klanten en aan de andere kant bedrijvigheid duidelijk. Traditioneel gezien bepaalt de locatie van bedrijven de woonlocatie van werknemers. Maar door de toename in transportmogelijkheden, waaronder de auto sinds de jaren '60, en de groeiende welvaart in het algemeen, stellen mensen hogere eisen aan de leefomgeving (Van den Berg et al., 2005). Dus nu speelt de woonlocatie van werknemers, die ook klanten vormen bij andere bedrijven, ook een belangrijke rol bij de locatiekeuze van bedrijven.

Verschillende studies geven onder meer de aandacht aan de activiteiten van mensen in een stadswijk. Werken, winkelen en vrijetijdsbestedingen, lees bedrijvigheid, maar ook wonen worden gezien als routine activiteiten. De mate van (perceptie van) onveiligheid heeft invloed op de hoeveelheid, verdeling en distributie van deze activiteiten over verschillende stadswijken (Fisher, 1991; Greenbaum & Tita, 2004). Natuurlijk zal een persoon door een enkel ongeval niet meteen zijn routine veranderen, maar bij het herhaaldelijk optreden van ongevallen en door verhalen van anderen zal de perceptie van onveiligheid op een punt veranderen en leiden tot een aanpassing van de routine activiteiten. Bange mensen geven aan meer thuis te blijven, zeker als het donker is, en ze beperken hun wegen zoveel mogelijk tot de veiligste routes en tijden (Skogan, 1986). Dit gebeurt op de korte termijn. Op de middellange termijn zouden mensen kunnen zoeken naar substituten als het gaat om vrijetijdsbesteding en kopen van producten. Andere locaties overwegen om te werken en wonen kunnen zelfs op de lange termijn voorkomen. Hoewel de activiteiten min of meer *gelijk* blijven per individueel, treedt er wel een *verplaatsing* op van deze activiteiten wat leidt tot een achteruitgang en misschien zelfs neergang van een bepaalde stadswijk. Het wegtrekken van activiteiten uit een stadswijk kan een zogenaamde vicieuze criminaliteitscirkel in werking zetten, waarover straks meer.

§ 3.3: Verklaringskracht van onveiligheid wordt overschat?

Er zijn ook wat studies en onderzoeken die onveiligheid een minder relevante rol toebedelen bij het verklaren van bedrijvigheid. Het gaat dan nota bene om een verzwakking van de negatieve invloed van onveiligheid op bedrijvigheid en niet om een positief effect van onveiligheid op bedrijvigheid.

Rosenthal & Ross (2010), en met wat onzekerheid ook Taylor et al., (1995), noemen de invloed die huiseigenaren kunnen uitoefenen op de ruimtelijke indeling van een buurt. Hoewel dit in deze studies niet expliciet de aandacht krijgt, kan hiermee wel de verklarende variabele “onveiligheid” als minder sterk geïnterpreteerd worden door middel van een *Bid-Rent Model*. Rosenthal en Ross gebruiken dit model, wat aangeeft dat land wordt gebruikt door de hoogste bieder, als invalshoek bij de dataverwerking. Stadswijken met relatief meer huiseigenaren, in vergelijking met stadswijken met relatief meer huurders, kunnen effectiever optreden (locatiezoekende bedrijven overbieden in veilige buurten) tegen plannen voor commercieel grondgebruik (niet voor woonplaatsen). Dus in dit geval heeft een bedrijf geen andere keus dan in een minder veilige stadswijk te vestigen, wat zorgt voor enige overschatting van het effect van onveiligheid op de locatiekeuze van bedrijven.

Stadswijken in het centrum van steden zijn vaak heterogeen in etnische achtergronden, hebben een lager gemiddelde inkomen per hoofd en trekken veel publiek door de verschillende faciliteiten die aangeboden worden. Volgens de *social disorganization theory* zal dit resulteren in meer criminaliteit in deze buurten. Porter (1995, 1997) gaat echter in op de voordelen van deze stadswijken. Als bedrijven weggaan wegens (perceptie van) onveiligheid, blijft er minder concurrentie over. Dit leidt tot een mindering van verschillende soorten kosten, zoals dat van land door het mechanisme van vraag en aanbod. Ook komt een gevarieerde beroepsbevolking zonder werk te zitten. Bovendien zorgt de grotere bevolkingsdichtheid in absoluut opzicht voor een groter geaggregeerde afzet. Natuurlijk is de soort bedrijvigheid van belang: supermarkten zorgen voor genoeg vraag door de eerste levensbehoeften die mensen eenmaal nodig hebben maar de luxueuze goederen, bijvoorbeeld uit elektronica-zaken, misschien niet.

De bestaande bedrijvigheid in relatief onveilige stadswijken zijn niet voor niets gebleven. Deze kunnen blijkbaar beter omgaan met onveiligheid en de nadelen ervan. Er vindt een selectie plaats van bedrijven die zich het beste kunnen aanpassen aan de omstandigheden door middel van niet waargenomen of waar te nemen kenmerken (Bates & Robb, 2008, als reactie op de bevindingen van Greenbaum & Tita, 2004). De conclusie van Greenbaum & Tita van zojuist was meer algemeen dan specifiek. Wat zij verder concludeerden baseerden zij op de resultaten van een longitudinaal onderzoek. Van vijf grote Amerikaanse steden werden data verzameld betreffende vestigingen van bedrijven, groei in werkgelegenheid en aantal moorden in de periode van 1987 tot 1994. Zij concludeerden, rekening houdende met huidige cijfers van geweld, dat een stijging van het geweldsniveau de grootste consequenties heeft voor servicegerelateerde vestigingen in stadswijken met een laag niveau van geweld. We hebben net al de relevantie van de mate van contact met klanten

onderstreept als het gaat om de gevoeligheid voor onveiligheid per sector. Maar in het algemeen speelt de *ontwikkeling* in onveiligheid ook een belangrijke rol. In stadswijken waar criminaliteit al veel voorkwam, heeft een stijging ervan minder impact op bedrijvigheid dan in stadswijken waar dit nog weinig voorkwam. Deze redenatie is ongeveer in consistentie met het idee van gewenning aan de stadswijk door inwoners (klanten).

Bates & Robb (2008) vinden dat de huidige bevindingen (onveiligheid heeft negatief effect op kleine ondernemingen) gebaseerd zijn op enkel theorieën en niet berusten op empirisch verantwoorde cijfers. Ondersteunend door de bestaande micro-economische literatuur komen ze tot uitspraken die de huidige bevindingen (zouden moeten) tegenspreken. Het proces van bedrijfsvestigingen en uitbreiding in aantrekkelijke (stadswijken met relatief weinig onveiligheid), gecombineerd met desinvesteringen in onaantrekkelijke niches (stadswijken met relatief veel onveiligheid), zal continueren totdat opbrengsten over alle alternatieven gelijk worden. Opbrengsten kunnen zelfs hoger zijn als de risico's van het opereren in deze stadswijken worden doorberekend in de prijzen in de vorm van premies. Na het onderzoek (voor gedetailleerde informatie over de werkwijze wordt verwezen naar het betreffende artikel) stellen zij dat gebieden met relatief veel criminaliteit zijn afgebakend door type industrie en niet door geografische ligging van stadswijken. Ook komen ze tot conclusies die in overeenstemming zijn met die van Porter (1995); dat de impact van criminaliteit op de "levensvatbaarheid" van bedrijven in stadscentra wordt overschat. Zij gaan zelfs verder door te suggereren dat voor sommige bedrijven het voordeliger kan uitpakken door juist "high crime niches" op te zoeken in vergelijking met andere locaties (Bates & Robb, 2008).

Ten slotte is Skogan (1986) van mening dat de tevredenheid van inwoners en de detailhandel jegens de stadswijk afhangt van een bundel van karakteristieken (onder meer de beschikbare "amenities", bereikbaarheid van het centrum en transportmogelijkheden) en dat criminaliteit op zichzelf niet een factor is en minder relevant is als andere factoren van de bundel positief zijn.

§ 3.4: Deelconclusie

Onveiligheid in stadswijken oefent op meerdere manieren invloed uit op bedrijvigheid in stadswijken. Kijkend naar locatiefactoren voor bedrijven neemt onveiligheid een steeds belangrijkere positie in. Ten eerste omdat onveiligheid voor extra kostenposten zorgt en voor MKB's, die de stadswijk voornamelijk als afzetgebied hebben, zijn dit aanzienlijke bedragen. Ook omdat onveiligheid als "disamenity" wordt gezien door klanten en inwoners, die steeds minder plaatsgebonden zijn door transportmogelijkheden, is een vestiging in een onveilige stadswijk voor een bedrijf niet aan te bevelen. Onveiligheid kan naast op de hoeveelheid bedrijvigheid ook impact hebben op type bedrijvigheid in stadswijken. De gevoeligheid voor onveiligheid bij verschillende bedrijfstakken verschilt van elkaar met als gevolg relatieve verschillen in proporties van bepaalde bedrijfsoorten in

bepaalde stadswijken. Dit heeft weer gevolgen voor de verdeling van bepaalde activiteiten en faciliteiten en de aantrekking van verschillende mensen en klanten over stadswijken.

Perceptie van onveiligheid speelt ook een belangrijke rol in de dagelijkse activiteiten van mensen in een stadswijk en daarmee dus ook de bedrijvigheid in die stadswijk. Mensen passen hun routes en tijden aan op de korte termijn maar kunnen de activiteiten op den duur verplaatsen naar een andere stadswijk. Als de perceptie van onveiligheid van een stadswijk op de lange termijn onaangepast blijft of groter wordt, zullen zelfs activiteiten als wonen en werken beïnvloed worden. Met het wegtrekken van bedrijven en mensen door (perceptie van) onveiligheid zal een stadswijk minder actief en bedrijvig worden. Een stadswijk kan zelfs in een negatieve spiraal terechtkomen waar een zichzelf versterkend proces actief is.

Een perceptie van een stadswijk hoeft niet de werkelijkheid te representeren. Dit komt door de stugge veranderlijkheid ervan. Echter, de perceptie van onveiligheid, gegrond of ongegrond, wordt wel degelijk meegenomen in beslissingen van bedrijven en mensen en is daarom erg relevant in het verklaren van bedrijvigheid in een stadswijk.

Hoofdstuk 4: Bedrijvigheid als verklarende en onveiligheid als verklaarde variabele

§ 4.1: Introductie

Er zijn meerdere redenen om ook de omgekeerde relatie te onderzoeken. Zo beschrijven Skogan (1986) en Greenbaum & Tita (2004) een negatieve spiraal die stadswijken kunnen ervaren: door angst voor criminaliteit passen mensen hun activiteiten aan en op den duur verandert de samenstelling van een stadswijk in sociaal-economisch en etnisch opzicht. Via een vermindering van de sociale controle (Social Disorganization Theory) zal fysieke en sociale wanorde meer voorkomen en condities voor bedrijvigheid verder verzwakken zodat er meer werkloosheid ontstaat en kans op criminaliteit toeneemt. Maar hoe is dit zichzelf versterkend proces te doorbreken? Moet eerst de (perceptie van) onveiligheid verminderen of moet er meer bedrijvigheid plaatsvinden in de stadswijk? Dit hoofdstuk zal geen antwoord geven hierop, maar zojuist gestelde vraag laat wel zien dat de relatie tussen bedrijvigheid en onveiligheid bilateraal van aard is.

Een andere reden betreft de methodiek van verschillende onderzoeken. Vaak wordt een cross-sectioneel onderzoek uitgevoerd waarbij er uit gevonden correlaties conclusies getrokken worden. Echter, wat oorzaak en wat gevolg is, is niet te bepalen met dit soort resultaten. Meerdere studies pleiten voor longitudinaal onderzoek als het gaat om bedrijvigheid in een stadswijk tegenover vormen van onveiligheid, zoals criminaliteit en sociale en fysieke wanorde (Steenbeek et al., 2011; Browning et al., 2010; McCord et al., 2007; Greenbaum & Tita, 2004). Greenbaum & Tita, bijvoorbeeld, zeggen dat veel onderzoeken alleen de bedrijven meenemen die al hebben besloten dat de kosten de opbrengsten niet overstijgen door zich op een bepaalde plek te vestigen en dat het daarom onmogelijk is af te leiden of een bedrijf dichtgegaan of weggegaan is door een stijging in criminaliteit. De *ontwikkeling* in meegenomen variabelen is daarom relevant om een effect te kunnen waarnemen.

De aanleiding van het onderzoek van Bowes (2007) wekt ook de interesse om de relatie van de andere kant te bekijken. Hij noemt twee schijnbaar tegenstellende hypothesen, namelijk dat “criminaliteit ontwikkeling in detailhandel ontmoedigd” en “ontwikkeling in detailhandel criminaliteit aantrekt”. Dit kaartten Rosenthal & Ross (2010) ook aan. Wanneer zij hun bevindingen zouden reflecteren op de gehele bedrijfseconomische sector, zouden de in het vorige hoofdstuk genoemde conclusies niet overtuigend standhouden. De bedrijfstakken die zij betrokken in hun onderzoek trekken waarschijnlijk relatief meer onveiligheid aan vergeleken met andere sectoren, zoals de woonsector.

§ 4.2: Mixed land-use

Alvorens de bruikbare literatuur uiteen te zetten, eerst een blik op de in het eerste hoofdstuk genoemde term “mixed land-use”. Het betreft de ruimtelijke indeling van een gebied. Grofweg kan er onderscheidt gemaakt worden tussen woon-, werk- en recreatiegebieden. Wilcox et al. (2004) verdeelt niet-woongebieden in *adult-centered*, *“business-oriented” public spaces* en *spaces that are public yet still “resident centered”* waarin de eerste soort overwegend de werkgebieden en de laatste soort overwegend recreatie- en educatiegebieden betreft (zie ook Kinney et al., 2008, met nagenoeg dezelfde soort indeling). Mixed land-use is het samenvallen van de woonfunctie met andere functies in een bepaald gebied. Dit kan ook op stadswijkniveau toegepast worden. Het idee bij studies die dit gebruiken is dat bepaalde stadswijken vatbaarder zijn voor vormen van onveiligheid doordat deze bepaalde functies en faciliteiten hebben die voortkomen uit de ruimtelijke indeling. En omdat in deze scriptie “bedrijvigheid” ook de mensen die recreatief en actief bezig zijn in een stadswijk betreft, is, in dit hoofdstuk, de term mixed land-use geschikt. Bovendien zijn stadswijken vaker “mixed” dan dat zij homogene functies dienen (de stadswijken die puur de woonfunctie hebben buiten beschouwing gelaten).

Het overzicht hieronder moet duidelijk maken of bedrijvigheid, voortkomende uit de ruimtelijke indeling, in een stadswijk invloed heeft op de (perceptie van) onveiligheid in die stadswijk. Er zijn ook wat studies die de aandacht richten op een specifiek bedrijfsoort en deze zullen ook de revue passeren. Dus naast de eventuele invloed van mixed land-use op zich, zal ook besproken worden of type bedrijvigheid uitmaakt.

§ 4.3: Positief verband?

In paragraaf 2.5 kwamen de factoren en condities voor het ontstaan van onveiligheid ter sprake. De aanwezigheid van condities waren te verklaren met de Social Disorganization Theory en de Routine Activity Theory. Met die laatste theorie in het achterhoofd kan afgeleid worden dat bedrijvigheid, zoals in deze scriptie wordt omschreven, op zich voor een “decor” zorgt waar criminaliteit en fysieke en sociale wanorde vermoedelijk kunnen optreden. Een stadswijk waarin veel verschillende activiteiten uitgeoefend kunnen worden (wonen, werken, winkelen, vrijetijdsbestedingen) is een stadswijk die “bedrijvig” is en veel doelwitten (als in mensen en bedrijven) en daders bij elkaar brengt. Puur kijkend naar het totaal aantal bedrijven in een stadswijk vonden Steenbeek et al. (2011) dat een groter aantal voor meer fysieke en sociale wanorde zorgt.

Maar betekent het nu dat een “actieve bedrijvige stadswijk”, wat eigenlijk als iets positiefs gezien moet worden, gedoemd is te ontwikkelen tot een stadswijk waarin veel onveiligheid voorkomt? Het

antwoord is nee. Verschillende onderzoeken waarin specifieke bedrijfsoorten worden gekoppeld aan vormen van onveiligheid doet vermoeden dat bepaalde activiteiten eerder zullen leiden tot vormen van onveiligheid. Kinney et al. (2008) omschrijven drie “karakters” die stadswijken kunnen aannemen: *crime generators*, *crime attractors* en *crime detractors*. *Crime generators* zijn plekken die als knooppunten van activiteiten gezien kunnen worden en veel mensen aantrekt. *Crime attractors* zijn plekken waar een hoge dichtheid aan activiteiten bestaat die vooral criminaliteitsgemotiveerde mensen aantrekt door de criminele mogelijkheden die er aanwezig zijn. Op deze twee plekken gaat de Routine Activity Theory het meeste op. Plekken die mensen afstoten en weinig aantrekkingskracht hebben, worden door de onderzoekers als *crime detractors* gemarkeerd. De eerste twee soorten zijn relevant in het kader van de invloed van bedrijvigheid op (perceptie van) onveiligheid. McCord et al. (2007) onderzochten bij 342 huishoudens in Philadelphia de perceptie van overlast (fysieke en sociale wanorde) en perceptie van criminaliteit in de eigen buurt en aangrenzende buurten. Controlerend voor de demografische en etnische eigenschappen van de huishoudens vonden de onderzoekers dat in buurten met meer criminaliteitgenererend en -aantrekkend landgebruik de perceptie groter was. Maar is de perceptie van meer criminaliteit en overlast in dit soort stadswijken terecht?

Om een beeld hiervan te krijgen pakken we het werk van Kinney et al. (2008) erbij. Het onderzoek betreft de stad Burnaby, een suburb van de metropool Vancouver. Data over autodiefstal en aanvallen (in brede zin) werd verzameld van 60.000 taxeerbare kavels die verdeeld werden over zes hoofdcategorieën die verder werden onderverdeeld in 200 subcategorieën. In absoluut opzicht kwamen beide soorten delicten logischerwijs het meest voor in de hoofdcategorie “residentieel landgebruik” omdat 90% van het totale onderzochte gebied hieruit bestaat. De verhoudingen echter tussen de drie hoofdcategorieën die eerder in paragraaf 4.2 vermeld zijn (commercieel, recreatief/educatief, residentieel) laten een heel ander beeld zien. Per 100 eenheden kavels was de verhouding in dezelfde volgorde ongeveer 6:3:1 voor “aanvallen” en ongeveer 8:2:1 voor autodiefstal. Maar als we verder inzoomen (de onderverdeling in subcategorieën was niet zomaar gemaakt) constateerden de onderzoekers dat de aantallen per 100 eenheden niet voor elke subcategorie opgingen. De *activiteiten* die verbonden zijn aan bepaalde subsoorten landgebruik is daarom van belang als het om risico’s van onveiligheid gaat en niet landgebruik op zich (McCord et al., 2007).

Om over te gaan naar specifieke bedrijfsoorten en de impact daarvan op onveiligheid, blijven we bij hetzelfde onderzoek van Kinney et al. (2008). Vijf van de zeven in het onderzoek opgenomen winkelcentra, die onder commerciële (werk)gebieden vallen, staan in de top tien van zowel “autodiefstal” als “aanvallen”. Opvallend is dat andere subcategorieën die ook hoog scoorden bij beide soorten delicten, vlakbij winkelcentra liggen. Voor het gemak wordt de onderscheiding tussen regionale en lokale winkelcentra ontweken, het gaat nu immers om type bedrijvigheid. LaGrange (1999) vond in haar onderzoek naar misdragingen en vandalisme in een middelgrote stad in Canada, dat plekken die een winkelcentrum bezitten, significant en substantieel meer met deze vormen van

onveiligheid te maken hebben dan plekken zonder winkelcentrum. Echter, in tegenstelling tot Kinney et al., een plek zonder winkelcentrum grenzend aan een plek mét had alleen significant effect op misdragingen. Dit kan komen doordat vandalisme alleen een dader nodig heeft en direct op het plaatsdelict voorkomt en misdragingen en aanvallen situaties zijn die een dader én een slachtoffer vragen. Bij bijvoorbeeld een aanval kan eerst een achtervolging ingezet worden vanuit een winkelcentrum en de uitvoering van de daad zelf kan hierdoor op een andere plek voorkomen: een grensoverschrijdend effect.

In het vorige hoofdstuk kwam het onderzoek van Bowes (2007) ter sprake. Hoewel in dit artikel aan het tegengaan van gewelddadige criminaliteit de prioriteit gegeven wordt om nieuwe detailhandel aan te moedigen, wordt wel een toename van schade aan eigendommen toegeschreven aan de aanwezigheid van dit soort bedrijvigheid. Dit zet de Broken Windows Theory in werking met de in hoofdstuk twee genoemde gevolgen van dien. Natuurlijk is dit niet een betoog tegen detailhandel, maar door de vatbaarheid ervan voor fysieke wanorde moet dit gegeven meegenomen worden in de locatiekeuze van nieuwe vestigingen van dit soort bedrijvigheid en bij de uitvoering van preventieve veiligheidsmaatregelen, zoals de distributie van wijkagenten.

Ten slotte deden Steenbeek et al. (2011) onderzoek in 278 buurten in de vier grootste steden van Nederland. Alvorens een antwoord te vinden op de vraag of er een relevante rol is weggelegd voor het aantal werknemers in lokale bedrijven (als toezichhouders), stelden zij vast dat de aanwezigheid van fast-food restaurants en supermarkten belangrijke voorspellers van fysieke wanorde zijn en dat slijterijen en bars dat zijn voor sociale wanorde.

Vanuit de invalshoek van de mensen op straat, de (potentiële) klanten en winkelmedewerkers en -eigenaren, bestaat er een theorie die een positief effect van bedrijvigheid op onveiligheid suggereert. De theorie draagt de naam “Taylor’s Territoriality Model” en het houdt het volgende in. Inwoners oefenen sociale controle uit in een radius rondom hun woning. Hoe meer dit gebeurt, hoe kleiner de kans op vormen van onveiligheid. De mate van controle hangt af van het aantal mensen die een persoon in de buurt kent en de afstand tot de woning van de betreffende persoon. Als de radii waarin controle wordt uitgevoerd door inwoners elkaar overlappen zal een stadswijk in zijn geheel minder vatbaar zijn voor onveiligheid (Taylor et al., 1995). Deze theorie is niet een directe aanwijzing voor een positief effect van bedrijvigheid op onveiligheid, maar een mogelijke wijze (via sociale controle door mensen) om het effect van mixed land-use (wat bedrijvig van aard is) op onveiligheid te verklaren. Tevens geeft het aan dat stadswijken gericht op de woonfunctie met minder onveiligheid te maken hebben. Taylor et al. (1995) noemt twee redenen waarom landgebruik zonder woonfunctie in een woonblok de sociale controle verstoort. Ten eerste omdat er gaten ontstaan in het web van radii. Winkeleigenaren en hun medewerkers voelen minder verantwoordelijkheid in een andere stadswijk dan waar zij vandaan komen en de controle die zij uitoefenen beperkt zich tot tijden dat de winkel

open is. Ten tweede komen hierdoor ook “buitenstaanders” (klanten) de wijk binnen die inwoners niet kennen.

Er bestaat een andere theorie die recht tegenover die van Taylor’s Territoriality Model staat: Jacob’s Street Control Model (wordt besproken in de volgende paragraaf). De twee theorieën suggereren andere richtingen van de correlatie tussen fysieke wanorde en niet-residentieel landgebruik. Taylor et al. (1995) vinden een positief significant verband daar waar Jacob’s model een negatief verband voorspelt. Andere onderzoeken leggen de twee theorieën ook naast elkaar. Steenbeek et al. (2011) doen dit om de relevantie van de Routine Activity Theory te verklaren. Ze houden het echter bij de conclusie dat de twee theorieën twee competitieve hypothesen bevatten. Browning et al. (2010) vinden verschillende resultaten in overeenstemming met beide theorieën. Zij onderzoeken de link tussen commerciële en residentiële dichtheid en gewelddadige criminaliteit in stadswijken te Columbus, Ohio. Ze vinden een kromlijng verband tussen de concentratie van commercieel/residentieel landgebruik enerzijds en doodslag en aanvallen anderzijds: op lage niveaus zorgt een stijging in dichtheid (de onafhankelijke variabele) voor meer van deze soorten van onveiligheid maar na een bepaalde drempelwaarde is de relatie negatief. Dit is in overeenstemming met Jacob’s model. Maar wanneer “overvallen” de afhankelijke variabele is, gaat Taylor’s model op met een positief lineair verband als resultaat.

§ 4.4: Negatief verband?

Een uitgebreide beschrijving van Jacob’s Street Control Model is te vinden in Browning et al. (2010) en de belangrijkste kenmerken van dit model worden hier kort op een rijtje gezet. Het model gaat uit van de sociale controle op straat en de welwillendheid om dit te doen door voetgangers in het algemeen en de inwoners en bedrijfseigenaren, de “natuurlijke eigenaren” van een stadswijk, in het bijzonder. Kijkend naar meerdere stadswijken tegelijk wordt een optimaal resultaat (genoeg “eyes on the street”) behaald als alle bedrijven uniform verspreid liggen in overwegend residentiële stadswijken. Zo worden “grijze gebieden” vermeden waar in eerste instantie weinig onveiligheid heerst door een tekort aan potentiële doelwitten maar waar bij een stijging in bedrijvigheid eerst een positief effect op onveiligheid verwacht wordt (het eerste gedeelte van de geschetste kromlijnige relatie van zojuist). Het grote verschil tussen dit model en dat van Taylor zit in het effect van de aanwezigheid van “vreemdelingen”. Juist door die aanwezigheid zullen de “inheemse” mensen met verantwoordelijkheidsgevoel extra controle uitvoeren met een kleinere kans op wanorde als gevolg.

Kijkend naar de bestaande werkmogelijkheden, en dan met name in stadswijken in het centrum van steden, zijn er ook verbanden te leggen. Werkloosheid in stadscentrumwijken is veelal hoger dan in omliggende stadswijken. Werklozen zijn meer geneigd voor onveiligheid te zorgen dan mensen met

een baan doordat zij een geldtekort en veel meer vrije tijd hebben. LaGrange (1999) betrok in haar onderzoek (zie vorige paragraaf) ook het niveau van werkloosheid. Ze concludeerde dat in gebieden met hogere werkloosheid significant meer vandalisme en misdragingen voorkwamen.

Een veelvoorkomende trend is de aanwezigheid van voornamelijk servicegerelateerde bedrijven in het centrum (A-locatie), veel producerende bedrijven gericht op de stad in een ring eromheen (B-locatie) en producerende bedrijven met een regionale afzetmarkt of groter aan de rand van de stad en in de suburb (C-locatie). Inwoners van stadscentrumwijken zijn vaak (relatief) arm en laaggeschoold. Er bestaat een mismatch op de arbeidsmarkt in deze gebieden en werklozen in het centrum van steden kunnen de bedrijven moeilijk bereiken die wel vraag naar hun hebben.

Ford & Beveridge (2004) wijzen ook op de geringe mogelijkheden die mensen hebben in hedendaagse arme stadswijken. Wat consistent is met veel onderzoek is dat instabiele en arme stadswijken meer met onveiligheid en perceptie van onveiligheid te maken hebben. Dat vervolgens de aanwezigheid van in het algemeen afgekeurde en minderwaardig bevonden bedrijven, zoals fast-food ketens en massagebureaus, als oorzaak gezien wordt van die sociaaleconomische instabiliteit is een veel gemaakte foute conclusie. De bron van het probleem is niet het overwicht van “ongewenste” bedrijven, maar de afwezigheid van “gewenste” bedrijven (Ford & Beveridge, 2004).

§ 4.5: Deelconclusie

Bedrijvigheid heeft vooral effect op onveiligheid in een stadswijk als gekeken wordt naar het aantal en type bedrijven in een stadswijk. Hoe meer bedrijven (doelwitten) er aanwezig zijn, hoe meer mensen (doelwitten en daders) er worden aangetrokken en des te actiever een stadswijk is en hoe groter de kans op onveiligheid. Het landgebruik als in residentieel, recreatief/educatief en commercieel heeft invloed op het effect wat bedrijvigheid kan hebben op onveiligheid in stadswijken. De wijze waarop en daarmee de aard van die invloed van het effect, is nog steeds een onderwerp van discussie. Aan de ene kant wordt beweerd dat hoe meer niet-residentieel landgebruik er aanwezig is in een overwegend residentiële stadswijk, hoe minder sociale controle er wordt uitgevoerd door de inwoners en bedrijfseigenaren (Taylor's Territoriality Model). Dit heeft als gevolg een grotere kans op ongeregelde heden en onveiligheid. Een ander deel van de literatuur beweert echter dat door de aanwezigheid van commercieel landgebruik in woongebieden er meer mensen en dus meer “eyes on the street” komen (Jacob's Street Control Model) met als gevolg meer controle.

Er moet een balans in stadswijken gevonden zien te worden in niet alleen de verhouding in soorten landgebruik maar ook binnen commercieel landgebruik omdat ook bepaalde soorten bedrijven bepaalde vormen van onveiligheid aantrekken.

Hoofdstuk 5: Conclusie

“Wat is de relatie tussen onveiligheid en bedrijvigheid in stadswijken?”, is de onderzoeksvraag van deze bachelorscriptie. Dat de relatie een ingewikkelde is, was van tevoren bekend. Dat de relatie bilateraal van aard is, werd vooraf verondersteld en is na een literatuuronderzoek ter beantwoording van de onderzoeksvraag bevestigd. De bevindingen van Bowes (2007) geven de complexiteit van de relatie het beste weer. Detailhandel zou fysieke wanorde aantrekken en tegelijkertijd ontmoedigd worden door gewelddadige criminaliteit. Maar dit ging puur om een bepaalde soort commercie en twee soorten delicten.

Onveiligheid in relatie tot bedrijvigheid betreft een situatie waarin mensen, die een rol vervullen als klant, voorbijganger, bedrijfseigenaar of werknemer, en bedrijven zelf het risico lopen slachtoffer te worden (of dit al zijn) van een delict en/of van overlast zorgende niet wetovertredende praktijken. Dit komt door de interactie tussen mensen onderling en tussen mensen en bedrijven in een stadswijk. De belangrijkste factoren die onveiligheid bepalen zijn op de eerste plaats de strafbare feiten, zoals berovingen, mishandelingen en inbraken. Daarnaast zorgen vormen van sociale en fysieke wanorde en de stabiliteit en kenmerken van de stadswijk voor condities voor strafbare feiten.

Bedrijven kunnen eerst de situatie in een stadswijk nagaan bij het beslissingsproces over waar te vestigen. Op deze wijze is onveiligheid een locatiefactor en daarmee een verklarende variabele die invloed uitoefent op bedrijvigheid. Voor MKB's kunnen er allerlei kosten ontstaan als gevolg van onveiligheid en deze kunnen van dergelijke omvang zijn zodat operationele beslissingen worden beïnvloed. Perceptie van onveiligheid is subjectief van aard en verandert niet snel. Daarom is dit eerder een verklarende dan een verklaarde variabele in relatie tot bedrijvigheid. Perceptie van onveiligheid beïnvloedt de hoeveelheid, plaats en verdeling van dagelijkse activiteiten van mensen wat daarmee de bedrijvigheid in een stadswijk beïnvloedt.

Bedrijvigheid in een stadswijk zorgt voor een soort “decor” waar veel verschillende mensen verschillende activiteiten uitvoeren. Op geaggregeerd niveau doorkruisen de routes van mensen in tijd en ruimte. Rekeninghoudende met de verscheidenheid aan type mensen als in doelwitten, daders en toezichhouders (formeel of informeel) is de kans groter op onveiligheid in een actieve stadswijk die meer bedrijvig is. Echter, de mate van invloed van bedrijvigheid op onveiligheid is afhankelijk van de sociale controle op straat. In combinatie met de verhoudingen in soorten landgebruik kan deze controle veel (Jacob's Street Control Model) of weinig (Taylor's Territoriality Model) aanwezig zijn.

Terugkerende naar de onderzoeksvraag, kan geconcludeerd worden dat verschillende soorten bedrijven verschillende vormen van onveiligheid veroorzaken en dat tegelijkertijd bepaalde bedrijven vatbaarder zijn voor onveiligheid. De stabiliteit van een stadswijk, de heterogeniteit in sociaaleconomisch, demografisch en etnisch opzicht en de verhoudingen in soorten landgebruik als in commercieel, residentieel en recreatief/educatief zijn bepalende factoren die de relatie tussen onveiligheid en bedrijvigheid beïnvloedt. Beleidsmakers zouden rekening moeten houden met de

kenmerken van een stadswijk alvorens de ruimtelijke indeling te bepalen of te veranderen. Zolang er genoeg, gevarieerde en passende werkgelegenheid aanwezig is dat uniform verdeeld wordt over verschillende overwegend residentiële stadswijken, kunnen de effecten van bedrijvigheid op onveiligheid gedempt worden. Dit kan vervolgens goede condities geven voor een actieve en bedrijvige stadswijk waarin sociale controle plaats zal vinden. Of deze wijze van aanpak effectief zal uitwerken is een onderwerp dat nader onderzoek vraagt.

Literatuurlijst

- Bannister, J., and N. Fyfe (2001). Introduction: Fear and the City. *Urban Studies*, 38 (5–6): 807–813.
- Bates, T. and A. Robb (2008). Crime's Impact on the Survival Prospects of Young Urban Small Businesses. *Economic Development Quarterly*, 22 (3): 228-238.
- Berg, L. van der, P.M.J. Pol, G. Mingardo and C.J.M. Speller (2005). Security and Urban Development. In: Aldershot. Ashgate. (ed.). *The Safe City. Safety and Urban Development in European Cities*, pp. 7-28. Rotterdam: Euricur.
- Bowes, D.R. (2007). A Two-Stage Model of the Simultaneous Relationship Between Retail Development and Crime. *Economic Development Quarterly*, 21 (1): 79-90.
- Browning, C.R., R.A. Byron, C.A. Calder, L.J. Krivo, M. Kwan, J. Lee and R.D. Peterson (2010). Commercial Density, Residential Concentration, and Crime: Land Use Patterns and Violence in Neighborhood Context. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 47 (3): 329-357.
- Een veilig Amsterdam (2006). Directies Openbare Orde en Veiligheid en Communicatie van de Bestuursdienst, Gemeente Amsterdam,
http://www.eenveiligamsterdam.nl/cijfers_leefbaarheid/veiligheidsindex/
- Fisher, B. (1991). A Neighborhood Business Area is Hurting: Crime, Fear of Crime, and Disorders Take their Toll. *Crime & Delinquency*, 37 (3): 363-373.
- Florida, R. (2002). Bohemia and economic geography. *Journal of Economic Geography*, 2: 55-71.
- Ford, J.M. and A.A. Beveridge (2004). "Bad" Neighborhoods, Fast Food, "Sleazy" Businesses, and Drug Dealers: Relations between the Location of Licit and Illicit Businesses in the Urban Environment. *Journal of Drug Issues*. 34 (1): 51-76.
- Glaeser, E.L., J. Kolko and A. Sainz (2001). Consumer city. *Journal of Economic Geography*, 1: 27-50.
- Gottlieb, P.D. (1994). Amenities as an Economic Development Tool: Is there Enough Evidence? *Economic Development Quarterly*, 8 (3): 270-285.
- Gottlieb, P.D. (1995). Residential Amenities, Firm Location and Economic Development. *Urban Studies*, 32 (9): 1413-1436.
- Greenbaum, R.T. and G.E. Tita (2004). The Impact of Violence Surges on Neighbourhood Business Activity. *Urban Studies*, 41 (13): 2495-2514.
- Hidalgo, M.C. and B. Hernandez (2001). Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21: 273–281.
- Hipp, J.R. (2007). Block, Tract, and Levels of Aggregation: Neighborhood Structure and Crime and Disorder as a Case in Point. *American Sociological Review*, 72 (5): 659-680.
- Kinney, J.B., P.L. Brantingham, K. Wuschke, M.G. Kirk and P.J. Brantingham (2008). Crime Attractors, Generators and Detractors: Land Use and Urban Crime Opportunities. *Built Environment* 34 (1): 62-74.

- LaGrange, T.C. (1999). The Impact of Neighborhoods, Schools, and Malls on the Spatial Distribution of Property Damage. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 36 (4): 393-422.
- McCord, E.S., J.H. Ratcliffe, R.M. Garcia and R.B. Taylor (2007). Nonresidential Crime Attractors and Generators Elevate Perceived Neighborhood Crime and Incivilities. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 44 (3): 295-320.
- Porter, M.E. (1995). The Competitive Advantage of the Inner City. *Harvard Business Review*, 73 (3): 55-71.
- Porter, M.E. (1997). New Strategies for Inner-City Economic Development. *Economic Development Quarterly*, 11 (1): 11-27.
- Rosenthal, S.S. and A. Ross (2010). Violent crime, entrepreneurship and cities. *Journal of Urban Economics* 67 (1): 135–149.
- Sampson, R.J. and S.W. Raudenbush (1999). Systematic Social Observation of Public Spaces: A New Look at Disorder in Urban Neighborhoods. *American Journal of Sociology*, 105 (3): 603-651.
- Sampson, R.J. and S.W. Raudenbush (2004). Seeing Disorder: Neighborhood Stigma and the Social Construction of “Broken Windows”. *Social Psychology Quarterly*, 67 (4): 319-342.
- Skogan, W. (1986). Fear of crime and neighborhood change. In: A. J. Reiss & M. Tonry (ed.). *Communities and crime*, pp. 203-230. Chicago: University of Chicago Press.
- Steenbeek, W., B. Völker, H. Flap and F. van Oort (2012). Local Businesses as Attractors or Preventers of Neighborhood Disorder. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 49 (2): 213-248.
- Taylor, R.B., B.A. Koons, E.M. Kurtz, J.R. Greene and D.D. Perkins (1995). *Urban Affairs Review*, 31 (1): 120-136.
- Van Dale, Groot Woordenboek der Nederlandse Taal (1976, 10^e druk). C. Kruyskamp. 's Gravenhage, Martinus Nijhoff.
- Veiligheidsindex Gemeente Rotterdam (2012). Directie Veiligheid, <http://www.v-index.nl/contact.html>
- VJAP veiligheid Rotterdam 2010-2014. Directie Veiligheid, Rotterdam.
- Warr, M. (1990). Dangerous Situations: Social Context and Fear of Victimization. *Social Forces*, 68 (3): 891-907.
- Warr, M. (2000). Fear of crime in the United States: Avenues for research and policy. In: D. Duffee (ed.). *Measurement and analysis of crime: Criminal justice 2000* (Vol. 4, pp. 451-489). Washington, DO: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs.
- Wilcox, P., N. Quisenberry, D.T. Cabrera and S. Jones (2004). Busy Places and Broken Windows? Toward Defining the Role of Physical Structure and Process in Community Crime Models. *The Sociological Quarterly*, 45 (2): 185-207.